

6. PŘEDNÁŠKA

Vztahy lexikálních jednotek – synonymie

Motto:

Se slovy je to jako s lidmi. Každé je jiné. Někdy se chovají skoro stejně, jindy byste u nich podobnost hledali marně. Někdy se přátelí, jindy nesnáší, a vůbec – vztahy mezi nimi jsou komplikované. Myslíte si, že třeba slova *dostat* a *obdržet* se spolu přátelí? A našli byste nějaký vztah mezi výrazy *nemoc* a *chřipka*? A co *obdržet chřipku*, jde to? Napadají vás ještě další slova, která mají k těm zmíněným blízko?

Základní pojmy a termíny

slovní pole paradigmatická (sémantická, pojmová)

slovní pole syntagmatická (kolokabilita slov v textu)

sémaziologický a onomaziologický přístup

sémantické pole – sém(y)

synonymie

Vztahy lexému

(Česká lexikologie, s. 29)

1. mimojazykové vztahy externí: odraz (denotát – pojem), denotace (lexém – denotát), vyjadřování (pragmatické rysy), napodobování (citoslovce), naznačování
2. jazykové vztahy interní: polysémie (L_1-S_1, S_2)
3. jazykové vztahy externí

3.1 PARADIGMATICKÉ

3.1.1 významové: synonymie ($L_1-S_1-L_2-S_1$), antonymie, hyperonymie, hyponymie, kohyponymie

3.1.2 formálně-významové (slovotvorné)

3.2 SYNTAGMATICKÉ

3.2.1 spojitelnost gramatická (valence) a kontextová (významová, lexikální)

3.2.2 přenášení (na základě podobnosti – lid. etymologie)

3.2.3 formální vztahy (slova podle abecedy, se stejnou slabikou, stejné zakončení, aliterace, homonyma)

sémaziologický a onomaziologický přístup

slovo ----- DENOTÁT A
----- DENOTÁT B
----- DENOTÁT C

polysémie, homonymie

DENOTÁT ----- *slovo A*
----- *slovo B*
----- *slovo C*

synonymie

Synonyma

(souznačná slova)

- 1) společná pojmenovací funkce – shoda v denotačním významu
- 2) stejný slovní druh
- 3) zaměnitelná v kontextu

všechny lexémy, i víceslovné:

liják

skot

závěť

silný déšť

hovězí dobytek

poslední vůle

sémantický vztah mezi sémy, nikoli celými lexémy (polysémní slova: *dát*)

2. Užití tato slova ve větách. Kterými synonymy je můžete nahradit?

béžet, chlapec, pilný, myšlenka, uhodit, louže, prudce

3. Najděte synonyma k vyznačeným slovům ve spojeních:

tvrdé rysy obličeje – *tvrdá* práce – *tvrdý* spánek; mít barevné *sny* – vyplnit někomu *sen* – mluvit ze *sna*; *tučné* maso – *tučný* zisk – *tučné* písmo; *tichý* zvuk – *tichá* ulice – *tichý* člověk; málo *místa* – první *místo* v závodě – zastávat vedoucí *místo* v podniku

Přehled klasifikace synonym

Synonymita: rozsahová:

úplná:

mluvnice — gramatika

částečná

a) ideografická: *práce — dílo*

b) stylistická: *jaro — vesna*

c) expresivní: *spát — hajat*

d) dobová: *náměstí — rynek*

e) frekvenční: *úpatí — podnoží*

slovnědruhá

strukturní:

jednoslovná: *bída — nouze*

víceslovná, souslovná: *milovat — mít rád*

frazeologická: *výjimka — bílá vrána*

Doporučená literatura k 6. přednášce

- Literatura základní
- *Příruční mluvnice češtiny*, s. 79–88.
- *Lexikon a sémantika*, s. 263–272.

- Literatura doporučená
- *Česká lexikologie*, s. 128–136.
- *Mluvnice současné češtiny 1*, s. 73–75.
- Filipec, J.: *Česká synonyma z hlediska stylistiky a lexikologie*. Praha 1961.
- Šlosar, D.: Předseda versus starosta. *ČJL* 9–10/44, 1993/94, s. 224–225.